

Fig. 1. Kirken set fra syd. Foto AM 2012. – *The church seen from the south.*

TORSTED KIRKE

HATTING HERRED

Historisk indledning. Det stærkt voksende sogn, der nu udgør en forstad til Horsens, bestod oprindeligt af to landsbyer, Torsted og Ørnstrup. Sognet omfatter siden 1979 også Oens, der tidligere var en del af Ølsted Sogn, og fra 1980 tillige et mindre, moderne bykvarter tidligere hørende til Tyrsted.¹

Kirken tilhørte i senmiddelalderen Skt. Jørgensgården uden for Horsens, nævnt første gang 1493 (jf. *DK Århus* 6147). Efter at byens hospitalsforhold var blevet reorganiseret 1560, fik det nyoprettede Horsens Hospital 1569 patronatsret over Torsted Kirke, hvis præst tillige skulle være hospitalspræst (jf. *DK Århus* 6061).² Fra 1803 blev hospitalet betjent af købstadens præster, men patronatsretten over Torsted opretholdtes; kirketienden tilhørte fortsat hospitalet, og hospitalsforstanderen fungerede som kirkeværge. Først 1931 bad hospitalet om at blive løst fra sit ejerforhold, og 1. juli 1933 overgik kirken til *selveje*.³

Anneksforhold. Præsten residerede indtil 1803 i Torsted. 1803–1900 var sognet anneks til Hatting, hvorefter det 1900–25 var et eget pastorat, før det 1925–79 blev anneks til Ølsted. Herefter har det folkerige sogn udgjort et selvstændigt pastorat, siden 2011 med en ny kirke, Østerhåb Kirke, som hovedkirke (jf. s. 1627).

Sognet hører igen til Århus Stift, efter at det 1922–71 var en del af Haderslev Stift (jf. s. 1015).

Ved en mindre *arkæologisk undersøgelse* i korgulvet 1972⁴ fremkom en *mønt*, en senmiddelalderlig hulpenning.⁵

Kirken, der nu omgives af bymæssig bebyggelse til alle sider, lå tidligere frit i landskabet mellem de to byer, Torsted og Ørnstrup. Øst for kirkegården løber den lille Torsted Bæk, der udgør skellet til Tyrsted Sogn (jf. fig. 2 og 3). Kirken er rejst på en

banke 15–16 m over vandløbet, og fra kirkegården skråner terrænet stærkt mod øst og nord (jf. fig. 3).

Kirkegården har bevaret sine gamle skel mod syd, øst og nord, markeret med græsklædte *kampestensdiger*. Det vestre dige er flyttet ud i forbindelse med en udvidelse i 1940'erne, og 1972 er kirkegården yderligere udvidet med et areal mod sydvest, vest for kirkens parkeringsplads. Sidstnævnte afsnit, der omgives af hække af taks, er anlagt efter tegning af civilhortonom V. Rud Nielsen, Horsens. 1997 er der uden for det østre dige, på skråningen ned mod bækken, anlagt en græsklædt kirkegård efter forslag af landskabsarkitekt Niels Junggreen Have.

Kirkegårdens gamle *hovedindgang* i syd, ud for våbenhuset, består af køreport og gangløge, lukket med lave gitterfløje af smedjern fra 1958. De har afløst gitterfløje af træ, formentlig fra sidste del af 1800-tallet (jf. fig. 4). En $\dagger$ port mod vest, i det nu udflyttede dige, er omtalt 1819.⁶

Kampestensdigerne var 1725 ganske forfaldne; svin 'fordærvede' gravene, og porten var ubrugelig. Det følgende år anholdt synet, at kvæg kunne 'gå både ind og ud'.⁷ Endnu 1837 blev den græsklædte kirkegård afgræsset af får.⁸ 1867 påbød synet, at toppen af kirkebanken syd for skibet ('den høje jord') skulle udjævnnes, og 1885 fremlagdes en plan til 'planering' af kirkegården, dvs. en udjævning af de højryggede gravtuer og anlæggelse af faste gravsteder.⁹

Beplantning. Et luftfoto fra o. 1950 (fig. 4) viser kirkegården domineret af store ahorntræer, der endnu er bevaret inden for det østre og nordre dige. På kirkegårdens nye, østre afsnit er 1997 plantet forskellige, blomstrende prydræer, valgt af det daværende menighedsråds medlemmer.¹⁰

Et *monument* af granit i urnehaven på kirkegårdens sydvestre afsnit er udført 1990 af billedhuggeren Ejgil Westergaard, Lemvig. På den rejste

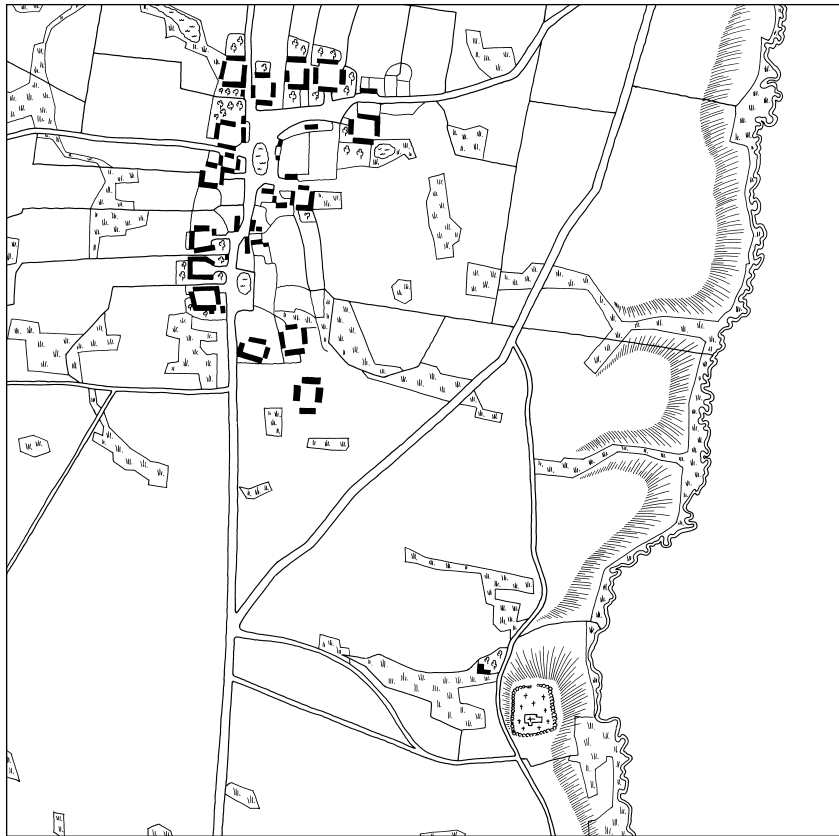

Fig. 2. Matrikelkort, målt af P. Slebsager 1819. Tegnet af Merete Rude 2012. 1:10.000.
– Cadastral map, 1819.

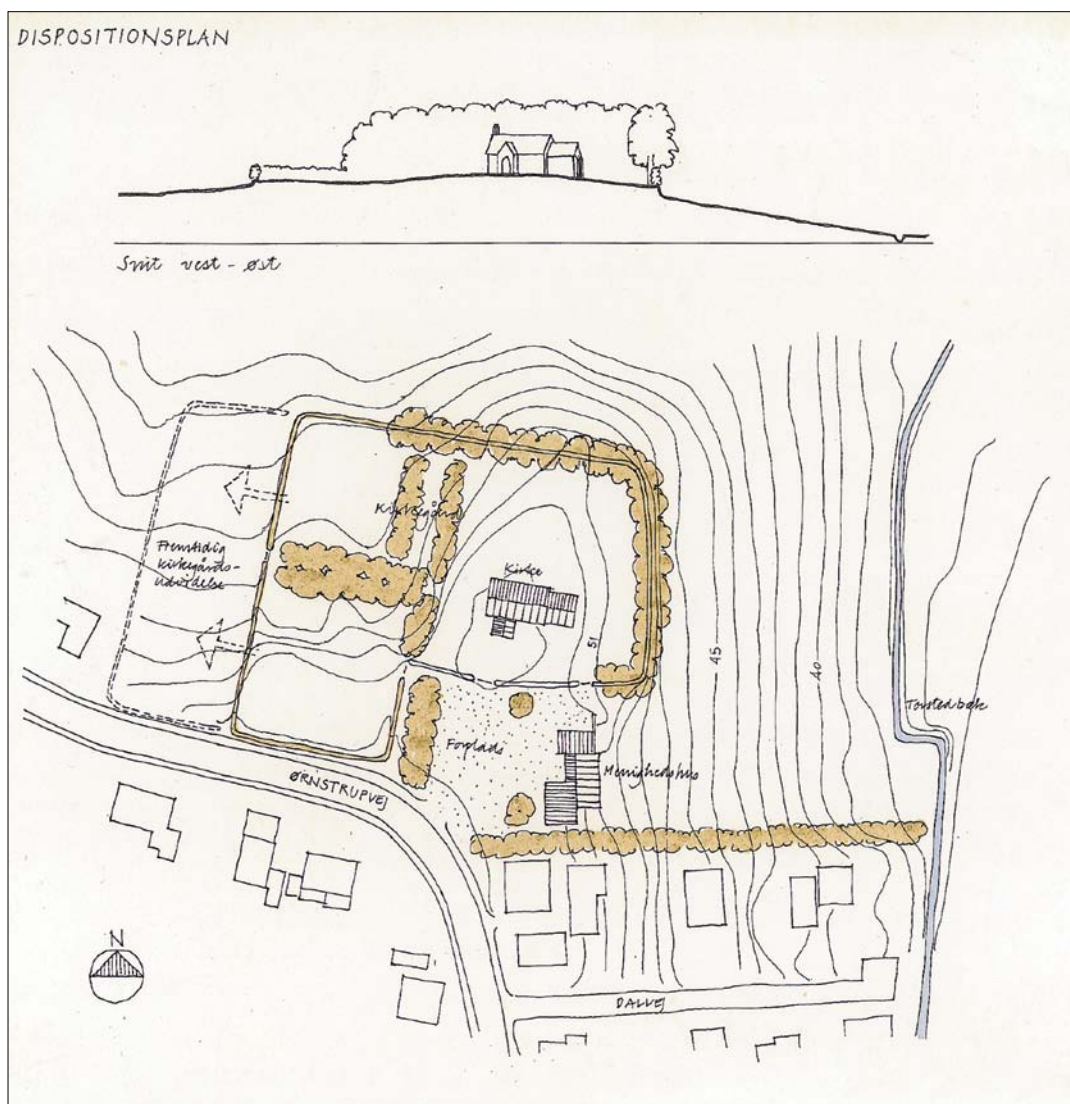

Fig. 3. Dispositionsplan 1979 ved Erik Lerbech-Sørensen's Tegnestue. Tegning i kirkens arkiv. 1:2.000. Forslaget til menighedshus og udvidelse af kirkegården kom ikke til udførelse. – *Layout plan, 1979.*

kampesten er i relief hugget et opstandelsesmotiv med Tro, håb og kærlighed.

†*Klokkeophæng.* Klokken hang indtil 1871 i en tømret konstruktion, 1862 og 1865 benævnt 'klokestolen',⁹ umiddelbart vest for kirken og muligvis sammenbygget med denne. Den var af tjæret egetræ og ses på en lille penneskitse o. 1850 (fig. 34), hvor den er dækket af et lille spir. Klokestolen har sandsynligvis afløst ældre konstruktioner af lignende udformning, men med forskellige benævnelser. 1702 hedder det, at 'klokkehu-

set ryster, når der ringes', og 1725, at 'tækket over klokken' er udueligt.⁷ 1814 var 'klokketårnets spir' løsrevet og brøstfældigt,¹¹ hvorefter det 'svage spir' blev istandsat 1818.¹² – Den sidste klokestol blev nedtaget 1871, og herefter hænger klokken i en muret kam over skibets vestgavl (jf. s. 1604). Klokken har formodentlig i 15-1600-tallet været op-hængt i det nedbrudte, senmiddelalderlige †tårn ved kirkens vestende (jf. s. 1604).¹³

Bygninger omkring kirkegården. En *sognegård* ('sognehus') syd for kirken, tegnet af arkitekt E.

Fig. 4. Luftfoto af kirken og kirkegården set fra syd. Ålborg Luftfoto o. 1951. KglBibl. – Aerial photo of the church and churchyard seen from the south.

Lerbeck-Sørensen, er opført 1982 på det sted, hvor indtil 1972 sognets *†skole* lå. Her er foruden kontorer to konfirmandstuer, der kan slås sammen til en sal. En fløj med faciliteter for graveren er føjet til 1994, tegnet af arkitektfirmaet Birch & Svenning. Et *†ligkapel*, syd for søndre kirkegårdsdige, var opført 1906 af sognekommunen. Det var en teglhængt bygning af røde sten (jf. luftfotoet fig. 4), 1934 udvidet med et materialrum.⁹

BYGNING

Oversigt. Kirken er en lille romansk frådstensbygning bestående af kor og skib. I senmiddelalderen er indbygget hvælv og tilføjet et våbenhus foran skibets syddør. Et nedrevet *†tårn* fra samme tid, ved kirkens vestende, bevidnes nu kun af en kraftig stensyld. 1871 er opsat en klokkekam over kirkens vestende (ingeniør og arkitekt Jens Chr. Clausen), og ved en 'hovedreparation' 1876, formentlig ved samme arkitekt, blev korbuen udvidet. Kirkebygningen er senest restaureret 1971–72 (arkitekterne Inger og Johannes Exner). *Orienteringen* afviger ca. 5 grader mod syd.

Frådstenskirken er rejst øverst på banken med betydeligt terrænfald mod både øst, nord og vest, mens byggegrundens højeste punkt synes at ligge uden for selve kirken nogle meter syd for skibets sydmur (jf. fig. 3). Bygningen har bevaret sin gamle *grundplan*, der er den gængse romanske med et (udvendig målt) kvadratisk kor og et forholdsvist beskedent spring mellem kor og skib, ca. 60 cm, svarende omtrent til det halve af murens tykkelse. Triumfvæggen, der giver det bedste indtryk af arkitekturen, lader sig i hovedtrækkene rekonstruere (fig. 7). De tre gavltrekanter er fornyet henholdsvis 1871 (den vestre) og 1876.

Den anvendte *måleenhed* synes at være en kort, 'jysk' fod på ca. 27 cm. Målt med denne enhed har den nu nedbrudte korbue været 8 fod bred og norddøren udvendig 4 fod.

Materialer og teknik. Frådstensmurene hviler på et skifte af granitkvadre, 30–40 cm højt, der er plant med muren og ikke udgør en egentlig sokkel. Under sydsiden er der stedvis brugt to granitskif-

ter, hvoraf nogle senere er flyttet til våbenhuset. Frådstensflagerne er i meget beskedne formater, gennemgående med en skifteøjde på 6–10 cm, i korets nordvæg sine steder kun 4–8 cm, men større sten forekommer. Murværket kan studeres både ude og inde, bedst i skibets loftsrums, hvor der i den pudsede sydvæg over hvælvene ses en konsekvent brug af *kvaderridsning* i de samme små formater (fig. 6). Under restaureringen 1971–72 fik man et indtryk af kassemurens struktur i korets nordvæg, hvor den indre murskal varierede i tykkelse fra 10 til 15 cm, mens kernen fortrinsvis bestod af håndstore kampe- og flintesten samt frådstensstumper støbt i en grålig kalkmørtel.¹⁴ Under det oprindelige $\dagger$ mørtelgulv i koret (jf. s. 1606) sås et hårdt lag af groft, brunt grus (frådstensgrus?), der blev tolket som en rest af kirkens byggelag.⁴

Facaderne har – tilsyneladende uden at være opdelt af blændinger og lisener – været smykket af en omløbende ($\dagger$)*rundbuefrise*, måske svarende til den på apsiden i Ølsted Kirke. Heraf er nu kun bevaret en rest i den nordlige del af skibets vestgavl (jf. fig. 32). Frisen består af små buer, kun ca. 20 cm brede, der springer frem godt 0,5 m under murkronen (tagfodshøjde). En fremtræden af skibets nordmur over dette niveau godtgør, at frisen også har været her.

I gulvet foran alteret fremdroges 1972 en stor flad, *halvcirkulær frådsten*, ca. 70 cm i diameter og

14 cm tyk (jf. fig. 31). Den fint tilhuggede sten, hvoraf det ene hjørne manglede, var sekundært anbragt måske som underlag for et altertrin af træ. Undersiden var pudset med et tyndt lag mørtel og kalket. Stenen kunne efter udgraverens forslag have siddet som bund i en buefrise (dog betydelig større end den bevarede i vestgavlen) eller som et tympanon over en af dørene (jf. ndf.).⁴

Vinduer og døre. Af korets tre vinduer er det østre stadig i brug, det nordre er tilmuret og det søndre opslugt af et nyere. Det østre måler udvendig 160×105 cm og er noget udvidet i lysningen ved indsættelse af en støbejernsramme; det har bund 1,6 over nuværende gulv og sidder dermed – som det er vanligt for østvinduer – noget lavere (1 m) end det nordre vindue. Dette måler udvendig ca. 130×80 cm, indvendig 135×93 cm. Gennem en sprække i tilmuringen, der er af munkesten, sås 1971 den oprindelige ($\dagger$)*vinduesramme* af egetræ, stærkt medtaget af borebiller.¹⁴ I skibet spores kun et par højsiddende vinduer over dørstederne. Bedst bevaret er det tilmurede vindue i syd, indvendig målt ca. 125×75 cm og med bund 320 cm over nuværende gulv.

$\dagger$ *Dørene* har været smalle, rundbuede åbninger. Den tilmurede norddør måler udvendig 280×108 cm, buen er dannet af et stik af frådsten, og åbningen har nederst brudt kvaderstensskiftet; indvendig er døren tilmuret med munkesten i forbindelse med hvælvslagningen. Syddøren,

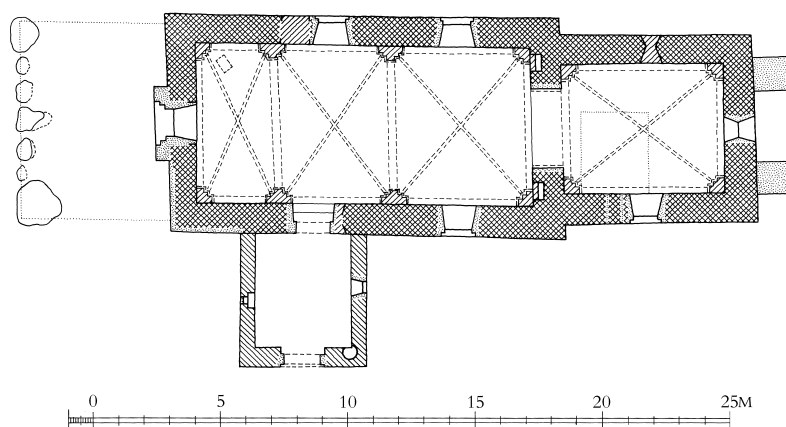

Fig. 5. Grundplan. 1:300. Tegnet af Merete Rude 2012 efter opmåling af Inger og Johannes Exners Tegnestue 1968, suppleret af NJP. – *Ground plan.*

Fig. 6. Udsnit af frådstensmurværk med kvaderridsning. Skibets sydvæg over hvælv (s. 1601). Foto AM 2012. – Detail of tuff masonry with ashlar dressing. South wall of nave above the vaulting.

der må have haft en tilsvarende udformning, er ødelagt ved en udvidelse 1876. Den fremtræder nu som en bred, retkantet åbning, der er rykket noget imod øst i forhold til den oprindelige. En opmåling af kirken (fig. 9) forud for udvidelsen viser, at den gamle, smalle dør indvendig har været ca. 140 cm bred og har haft svagt smigede sider.

I det *indre* var rummene dækket af flade *†bjælkelofter* indtil indbygningen af hvælv o. 1500. Kor og skib var forbundet med en smal, rund *†korbue*, der var bevaret intakt indtil en udvidelse 1876. Den kendes fra en opmåling af kgl. bygningsinspektør L. A. Winstrup 1875 (fig. 8), der viser den som et stykke ægte, romansk arkitektur. Den var kun 215 cm bred (svarende til 8 jyske fod) og smykket af små kragbånd, affaset på undersiden, der bar en korbuebjælke (jf. s. 1615). Den smalle

åbning, hvis runde bue næsten nåede loftet, optog en tredjedel af triumfvæggen.

Koråbningen har været flankeret af små, meget lave og dybe *†sidealternicher* (fig. 7). De tilmurede, rundbuede nicher skjules delvis af hvælvpillerne, men blev opdaget under restaureringen 1971–72, da dog kun den nordre niche blev nødtørftigt undersøgt.¹⁵ Nichens bund lå 70 cm over nuværende gulv, som antagelig er hævet 30–40 cm. Største højde var kun ca. 52 cm, dybden ligeledes ca. 50 cm, mens bredden omtrentligt kunne anslås til ca. 70 cm. Det synes at fremgå, at bagvæggen har været plan, mens nichens placering i forhold til skibets hjørne ikke blev fastslået. Nicherne kan således være trukket helt eller næsten helt ud til hjørnerne, sådan som det er tilfældet med de genåbnede, ligeledes ret beskedne alternicher i Vrigsted (jf. s. 1307).¹⁶

Senmiddelalderlige ændringer og tilføjelser. O. 1500 afløstes $\dagger$ bjælkelofterne af murede krydshvælv, og der rejstes et våbenhus foran skibets syddør og efter alt at dømme også et for længst nedrevet $\dagger$ tårn ved skibets vestende. Ved hvælvbyggeriet lukkedes som nævnt de just omtalte alternicher i triumfvæggen og skibets norddør, og samtidig blev belysningsforholdene ændret. I kirkens sydside ses spor af to store, rundbuede $\dagger$ vinduer, hvori de nuværende, spidsbuede støbejernsrammer (fra 1854) er indsat. I det mindste koret ('østre gav') må have fået en takket $\dagger$ gavlkam. Her mangledes 1715 'tindinger' ved hver side, kun de to(?) øverste var intakte.⁷ I tagrummet ses det, at skibets vestre $\dagger$ gavlspids var ommuret med munkesten, inden den blev nymuret 1871 (se ndf.).

Hvælvene er af den velkendte type i Århus Stift. Der er et fag i koret og tre i skibet, hvilende på faldede væg- og hjørnepiller samt på helstens, spidse skjoldbuer og runde gjordbuer. Pillernes runde kragbånd er kalket røde direkte på den ligeledes røde sten. Skibets nordøstre hjørnepille hviler på en klods af munkesten, 60×60 cm, der måske kunne være en rest af et $\dagger$ sidealterbord(?). Skibets

vestre fag er af hensyn til dørene noget mindre end de to østre, og vægpillen har før syddørens udvidelse dækket dennes vestre karm. Hvælvene har overribber af halve sten på fladen med trin af kopper. Der er åbne spygatter i de ydre svikler, og i skibets nordvestre hjørne ses et tilmuret, retkantet $\dagger$ mandehul, der har givet adgang til loftet (der er siden 1886 adgang via våbenhuset). Murerne har efterladt to ens *kalkmalede bomærker* (jf. ndf. og fig. 11), der findes tilsvarende i Ølsted Kirke, hvor de optræder sammen med tre andre bomærker.

Våbenhuset er opført af munkesten i to stens tykkelse, dog er sydmuren, der i østre hjørne har indeholdt en $\dagger$ kamin (se ndf.), to en halv sten tyk. Gavltrekanten med smukt profileret gesims er af små mursten og formentlig kommet til 1737, da synet påbød, at der blev bygget ny gav. Den rundbuede dør i spidsbuet spejl har fået sin nuværende form ved en udvidelse 1885, da også bjælkeloftet blev fornyet og hævet et betydeligt stykke (arkitekt Hector Estrup).⁹ Den oprindelige, rundbuede $\dagger$ dør var udvendig kun 1 m bred (jf. fig. 9). I et lille vindue i østmuren er 1854 indsat en spidsbuet støbejernsramme.⁸ En tilmuret,

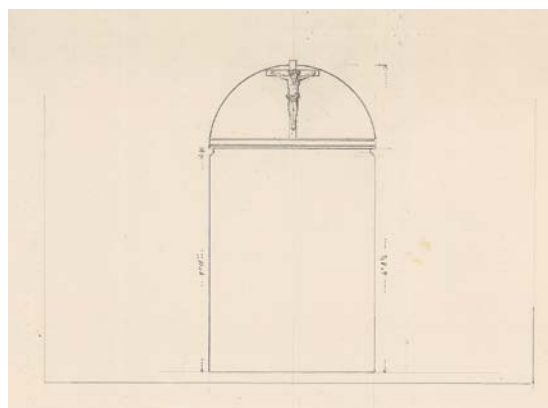
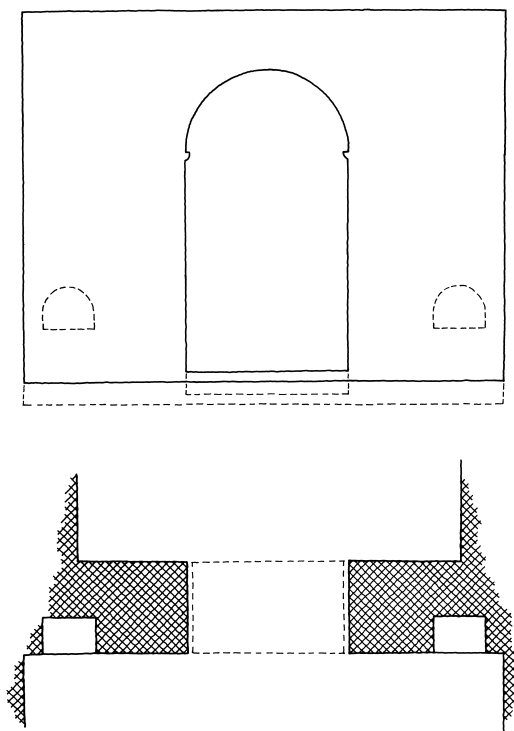

Fig. 7-8. Romansk triumfvæg og $\dagger$ korbue. 1:100. 7. $\dagger$ Korbue og $\dagger$ sidealternicher samt oprindeligt gulvniveau (s. 1602, 1606). Rekonstruktion ved NJP, tegnet af Merete Rude 2012. 8. $\dagger$ Korbuen før udvidelse 1876 (s. 1602) vist med krucifiks fra o. 1475-1500 og $\dagger$ korbeubjælke (s. 1615). Opstalt målt og tegnet af L. A. Winstrup 1875. – *Romanesque chancel arch wall and $\dagger$ chancel arch.* 7. $\dagger$ Chancel arch and $\dagger$ side altar niches, with original floor level. Reconstruction. 8. $\dagger$ Arch before expansion in 1876, shown with crucifix from c. 1475-1500 and $\dagger$ chancel arch beam. Elevation.

fladbuet $\dagger$ glug i vestmuren blev fremdraget ved restaureringen 1971; lysningen er kun én sten bred (28 cm). Efter fjernelse af en nyere skalmur fremkom tillige i sydøstre hjørne resterne af en $\dagger$ kamin. Denne har bund 0,6 m over gulvet og fremtræder som en noget ujævn, halvrund niche, der foroven bærer spor af en muret kappe.¹⁴ $\dagger$ Skorstenen kan være forsvundet i forbindelse med gavlens ommuring 1737, da muren blev nedtaget til 1,8 m over gulv.

$\dagger$ Tårn. En *stensyld* af store kampesten 5–6 m vest for kirken (fig. 32, jf. grundplan) må tolkes som fundamentet til et for længst nedrevet, senmiddelalderligt tårn, der kan have svaret til f.eks. det i Tyrsted. Terrænet falder stærkt vestover, og forud for byggeriet må der være foretaget en opfyldning på mindst 1 m. Særligt store sten med en nogenlunde plan overflade er brugt i hjørnerne. Tilbage er nu kun vestmurens syld, hvis vestside ligger 6,1 m fra kirken. Mod syd er o. 1900 opført en støttemur af kløvsten. Tårnet har målt knap 8 m i bredden og dermed kun været lidt smallere end skibet. Indvendig i kirken spores midt i vestvæggen en smal $\dagger$ åbning (dør eller 'tårnbue'), der kan have forbundet tårn og kirke (udvendig er den skjult bag det murfremspring, der bærer klokkekammen). Et vindue har ødelagt åbningens øvre afslutning,¹⁷ men under dette ses vangerne i den ca. 1,8 m brede åbning, der er lukket med kampesten.

Der er ingen skriftlige efterretninger om et tårn, der muligvis kun som det i Glud har stået en kortere tid (jf. s. 1492). Tværtimod siger Danske Atlas 1768, at 'kirken har intet tårn'.¹⁸ At et tårn faktisk er blevet opført – og at syldstenene ikke blot er lagt ud som forberedelse til et aldrig gennemført byggeri – synes bekræftet af åbningen i skibets vestmur.¹⁹ Ved tårnets nedbrydning har man tilsyneladende ladet sylden blive liggende for at fastholde terrænet, der nu er udlagt som græsplæne.

Klokkekammen, fra 1871, over skibets vestgavl er sammen med den blændingsprydede *gavl-trekant* opsat af ingeniør og arkitekt Jens Chr. Clausen, Horsens.²⁰ Den hviler som nævnt på et muret fremspring af små røde maskinsten i blank mur og er holdt i nygotiske og nyromanske former (jf. fig. 32). Klokken hænger i en rundbuet åbning, og kammen er dækket af et lille sadeltag af cement, kronet med et cementkors. Skibets vestre gavlspejs er afvalmet for at give plads til klokken.

Vedligeholdelse og istandsættelser. Kirken siges 1700 at være 'vel ved magt', til trods for at der allerede på det tidspunkt må have været megen bevægelse og begyndende revnedannelse i frådstensbygningen. I skibet var indlagt fire, senere afsavede $\dagger$ trækbånd, der var ført igennem hvælvkapperne, og hvoraf bjælken over korbuen 1725 måtte

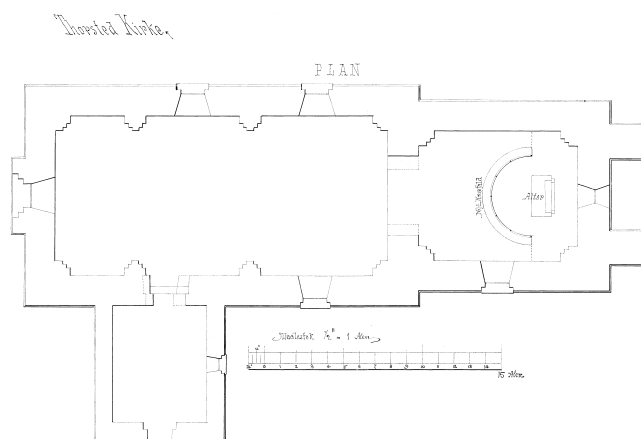

Fig. 9. Grundplan o. 1875 med forslag til udvidelse af korbue og syddør samt nyt alterbord og knæfald (s. 1605). Formodentlig tegnet af ingeniør Jens Chr. Clausen. 1:300. I Ebbe Lehn Petersens arkiv. – *Ground plan c. 1875 with proposal for expansion of chancel arch and south door, as well as a new communion table and kneelers.*

Fig. 10. Kirken set nordvest. Foto AM 2012. – *The church seen from the north west.*

udskiftes. 1737 var korets nordmur revnet helt igennem og måtte opmures fra grunden i 3 alens bredde.⁷ Med til at destabilisere bygningen var formentlig også indretningen af en muret *†gravkælder* under koret (formodentlig en præstebegravelse, jf. s. 1621). Som følge af krypten blev gulvniveauet betydeligt hævet, og det skråner i dag noget vestover. Uvist hvornår, men inden gavlpidsens ommuring 1876, rejstes to kraftige, tagafdækkede *støttepiller* ved korgavlén.

Kirken blev repareret 1806 og vinduerne forsynet med nye trærammer.²¹ Herefter har bygningen set ud omtrent som på en lille penneskitse (fig. 34) med en lille *†vindfløj* over den glatte vestgavl. Ved en hovedreparation 1854 indsattes de nuværende, spidsbuede *støbejernsrammer* i vinduesåbningerne, et i korets sydside og fire i skibet.⁸

En omfattende *hovedreparation* i sommeren 1876, der havde været under forberedelse siden 1874

(jf. grundplan med forslag, fig. 9),⁹ må efter alt at dømme være udført under ledelse Jens Chr. Clausen, der 1871 havde opsat klokkekammen over kirkens vestende og nymuret gavlen.²² Arbejdet omfattede foruden en fornyelse i inventaret (se dette) og ny syddør også en *udvidelse af korbuen*. Kgl. bygningsinspektør L. A. Winstrup foretog i okt. 1875 en besigtigelse og udførte en opmåling (fig. 8). Winstrup, der var opdraget som klassicist, viste ingen større forståelse for den romanske arkitektur og fandt, at en udvidelse af korbuen kunne være nødvendig.²³ Den gamle bue var ‘simpel i sin form’ og ‘uden kunsthistorisk eller antikvarisk interesse’, andet end at den nu var det eneste minde om kirkens ‘oprindelige, rundbuede karakter’; men kirken var ved senere ændringer (hvælvinger og vinduer) fuldstændig forandret. Følgelig blev den gamle korbue hugget ned og den nuværende, 1 m bredere, opmuret. Winstrup foreslog, at man

Fig. 11. Kalkmalet bomærke, o. 1500, i korhvelvets nordkappe, ved fremdragelsen 1971 (s. 1606). Foto Erik Skov 1971. – *Wall-painted trademark, c. 1500, in the north severy of the chancel vault, on uncovering in 1971.*

kunne genanvende kragbåndene, hvilket dog ikke skete, idet de nye er halvcylindriske. – Samtidig blev $\dagger$ trækbåndene (bindbjælkerne) afløst af jernbånd og de to østre *gavltrekanter* ommuret i gule sten. De tynde gavlspidser står begge med profilerede gesimser; i skibets gavl er der en rundbuet dør til korets tagrum.

Efter nyindretningen af våbenhuset 1885 og opsætningen af et pulpitur i skibets vestende stod bygningen næsten uændret, indtil der foretoges en større *restaurering* 1971-72 ved arkitekt Erik Schmidt, Inger og Johannes Exners Tegnestue. Mure og hvælv blev rensat for løstsiddende kalk og puds, og der blev lagt nye gulve. I koret genopstilledes kirkens senmiddelalderlige alterskab, kirken fik nyt varmeanlæg, og våbenhuset blev nyindrettet. Efter at have været lukket i mere end halvandet år, blev kirken taget i brug igen i november 1972.

Tagværkerne er af fyr med spærsko og -stivere af genanvendt egetømmer. Kirken har i det mindste siden 16-1700-tallet været tækket med *tagsten*.⁷

Gulvene fra 1972 er af gule mursten, der afløste sorte og hvide, kvadratiske $\dagger$ fliser fra 1876. Der er trægulv under bænken.

$\dagger$ *Gulv*. I koret blotlagdes 1972 partier af kirkens oprindelige gulvbelægning, et slidt $\dagger$ *mør-*

telgulv. Gulvet, der lå 38-40 cm under det nuværende, skrånende gulv, var ca. 5 cm tykt og udlagt direkte oven på den oprindelige muldoverflade.⁴

Opvarmning. I sydøsthjørnet i det senmiddelalderlige våbenhus ses som nævnt rester af en $\dagger$ *kamin* (s. 1604), der må være taget ud af brug ved husets ombygning i 1730'erne. Selve kirken har kunnet opvarmes siden 1879, da der midt i skibets nordside blev opstillet en $\dagger$ *kakkelovn* af fabrikatet Stallknecht, Horsens, med $\dagger$ skorsten over skibets tagryg.⁸ Kakkellovnen, der blev udskiftet med en ny 1888, er formentlig i mellemkrigstiden blevet afløst af en kalorifer. Ved restaureringen 1972 installerede man i skibets sydvesthjørne el-luftvarmeanlæg, der afløste et varmeanlæg fra o. 1940.

En lille $\dagger$ *vindfløj* over skibets vestgavl ses på tegningen o. 1850 (fig. 34).

Kalkmalede dekorationer. 1971 fremkom under restaureringen rester af maleri på hvælv og vægge.¹⁴ Alt er igen overhvidtet, bortset fra malerierne i hvælvene.

O. 1500, samtidig med hvælvene og malet med rødt: I korhvelvingens top et lille malteserkors i cirkelramme; et tilsvarende har været i skibets østre hvælv. I de samme to hvælv er i nordkappen, lige over skjoldbuens issepunkt, to ens *bomærker* (fig. 11), der må være udført af murerne.

$\dagger$ *Senmiddelalderlige?* I korets romanske nordvindue sås en ca. 4 cm bred, rød bort langs smigens yderkant, hvortil i smigen sluttede sig et tungeornament af flade, ca. 30 cm lange segmentbuer. Under vinduet sås resterne af et sort cirkelslag, ca. 5 cm bredt og med en diameter på ca. 87 cm. På triumfvæggens nordside fremkom lige under korbuens og hvælvningernes vederlagshøjde en vandret frise bestående af (vistnok syv) sorte cirkler, der var tegnet med passer; de havde en diameter på 8,5 cm og en indbyrdes afstand mellem 2,5 og 4,5 cm. Over og under cirklerne såvel som andetsteds på kirkens vægge skimtedes svage spor af rød farve. Østligt i skibets sydvæg, bag prædikestolen, var med sort malet et cirkelslag (diameter ca. 42 cm), muligvis en del af et indivi-
elseskors.²⁴

Fig. 12. Altertavle, o. 1475-1500 (s. 1608). Foto AM 2011. – Altarpiece, c. 1475-1500.

INVENTAR

Oversigt. Ældst blandt inventaret er den romanske døbefont og en *molling (et vaskefad) fra o. 1150-1200, der dog ikke med sikkerhed stammer fra kirken; den er nu i Horsens Museum. Fra middelalderen stammer også den vanskeligt daterbare klokke og et lille velskåret korbuekrucifiks. Det sidste må dateres o. 1475-1500 ligesom altertavlen, der i midtskabet har relieffer af Kongernes Tilbedelse. Tavlen støttes bagtil af et sæt sjældne alterstolper, som formentlig er fra 1632, men som kan være tavlens oprindelige. Den var 1884-1972 i Århus Museum (fra 1914 Købstadmuseet Den gamle By).

Renæssanceprædikestolen fra o. 1625 er i felterne forsynet med maleri fra 1997 af Anders Kirkegaard, og alterstagerne bærer givernes initialer med årstallet »1632«. Altersølvet er udført o. 1800 af Nicolai Brandt i Horsens, og i 1876 og årene derefter udførte man alterbord, alterskranke, stolestader, pengeblok og orgelpulpitur med orgelfacade. De sidste er udført efter teg-

ning af arkitekt Hector Estrup, Horsens, der også 1884 leverede tegning til en *altertavle, som siden 1972 er i Horsens Museum.

Farvesætning og istandsættelser. Kirken har et vist præg af gammel bemaling, der stammer fra forskellig tid. Korbuekrucifikset står siden 1999 med sine oprindelige farver fra o. 1475-1500 (noget retoucheret), altertavlen med en barokstaffering fra o. 1740 (opforyldt 1972), og prædikestolen har en broget bemaling, der er bekostet af Niels Lauritsen 1692, og som er fremdraget og suppleret 1909-10. Det øvrige inventars farver stammer i det væsentlige fra 1994 og præges af gråt og en smule rødt.

1841 var *†*stoleværket umalet og burde males, hvilket formentlig skete 1843, da kirken havde fået 'stor forskønnelse med maling og forgyldning'. Nyanskaffelserne 1876 og årene derefter medførte et præg af egetræsmaling, og ved en ny istandsættelse 1909-10 blev alt malet i brogede kulører som tilpasning til de nyfremdragne på prædikestolen.

Alterbordet er fra 1876,⁹ et muret og hvidkalket blokalter af tegl, der var frilagt 1972 (jf. fig. 13), da der også foretoges en lille udgravning omkring det. Bordet måler ca. 150×70 cm og er ca. 100 cm højt, afstanden til østvæggen er 101 cm. Det har (med mellemlid?) afløst et ældre og større †alterbord af frådsten, som må have været oprindeligt, og som strakte sig østligere til en afstand af ca. 25 cm fra væggen (jf. fig. 31).²⁵ Bordet skønnedes at have haft en udstrækning af ca. 150×130 cm. Øst for dets sokkel, bag dets søndre hjørne, kunne 1972 iagttages 'de hensmuldrede rester af en jordgravet egestolpe' (skraveret på planen). Den opfattedes som hørende til et sæt †alterstolper, der har tjent som afstivning for en altertavle (jf. den nuværende s. 1611, fig. 13, 31).

Stenbordet dækkes af et alterpanel fra 1972, 165×81 cm, 111 cm højt, med seks enkle fyldinger fortil, tre ved siderne. Mørkegrønt bemalet med sorte fyldinger.

Om mulige rester af et †sidealterbord af tegl foran den nordre sidealterniche se s. 1603. Hvis der har været tale om et sidealterbord, er det senest sløjfet i forbindelse med hvælvyggeriet.

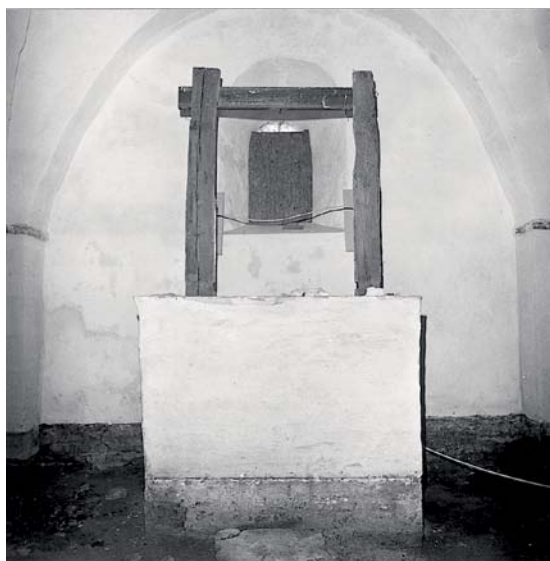

Fig. 13. Interiør af koret under restaureringen 1972 med det nuværende alterbord og alterstolper som støtte for altertavlen (s. 1608). Foto Morten Aaman Sørensen. – Interior of chancel during the restoration of 1972 with the present communion table and altar posts as support for the altarpiece.

†Alterklæder. 1702 manglede alterklæde, mens en †alterdug var skænket af Elias Svanes hustru.⁷ 1854 ønskedes et rødt alterklæde anskaffet,⁸ 1901 et nyt med guld kors og guldguloner.²⁶

Altertavle (fig. 12), o. 1475–1500, trefløjet med Kongernes Tilbedelse i midtskabet og stående apostle i to rækker i sidefløjene.²⁷ Midtskabet hviler på en glat predella med udsvajede sider (fornyet i fyr), og under alle udskæringer er der skriftfelter. Tavlen krones af gennembrudt akantusløv med Christian VI's navnetræk (spejlmonogram) fra o. 1740, da de nuværende farver kom til.

Storfeltets figurer er fordelt på fire relieffer. Kongerne kommer ind fra højre imod Maria (fig. 14), der sidder halvt i profil på en tronstol og holder det nøgne barn frem på sit skød med begge hænder. Hun har langt udslået hår, der delvis dækkes af et hovedlin, som falder ned fra den store krone. Barnet rækker begge hænder frem for at modtage et skrin fra den forreste konge, der er vist som en knælende gamling uden krone og hår på hovedet, men med langt fuldskæg. Han er klædt i fodside gevandter ligesom den midterste konge, der er vist lidt yngre, og som står med en pokal (med horn) i venstre hånd, mens han med den højre peger i vejret (imod stjernen). Den sidste konge er efter tidens tradition vist som en sort yngling, en morian, der bærer beduinklæde om hovedet og er iført en kort kjortel med bræmmer. Han bærer med begge hænder en gave i form af et stort ciborium.

Sidefløjenes apostle, der ved den barokke nymaling har fået deres navne påmalet i skriftfelterne nedenunder, har alle langt hår og (bortset fra Johannes) skæg og bærer i hænderne deres til dels fornyede attributter. Begyndende i nordre fløj foroven til venstre ser man: 1) »S. Thomas« med vinkel og bog. 2) »S. Pedrus« (sic) med nøgle. 3) »S. Simon« med sav og bog. 4) »S. Matthias« med økse og bogpose. 5) »S. Johannes« velsignende kalken. 6) »S. Jacobus Maior«, Jakob den Ældre i pilgrimsdragt med vandringsstav og ibsskal. 7) »S. Matthæus«, med nyere morgenstjerne(!). 8) »S. Bartholomæus« med kniv og bog. 9) »S. Andreas« med nyt skråkors og bog. 10) »S. Judas Taddæus« med hellebard og bog. 11) »S. Paulus« med sværd. 12) »S. Philippus« med nyt kors og bog.

Fig. 14. Maria med barnet og den ældste konge. Udsnit af altertavle fra o. 1475-1500 (s. 1608). Foto AM 2011. – *Virgin and Child and the Oldest King. Detail of altarpiece from c. 1475-1500.*

Fig. 15. Indre set mod øst. Foto AM 2012. – *Interior seen towards the east.*

Bemalingen er en barokstaffering fra o. 1740 med blå baggrund, der er opmalet og nyforgylt i forbindelse med, at tavlen 1972 blev genopstillet i kirken. Hudfarven er grå bortset fra morianen, der er kulsort. Dragterne har samme grå stenfarve med forgyltde bræmmer, og gråt er også benyttet til akantusløvet. Endvidere ses anvendt lidt rødt og en rødgrå marmorering på rammeværket. Indskrifterne, der står uovermalede, er udført med hvid skriveskrift på sort bund. I midtskabets fodfelt læses: »1 Korinthier v. 17. Eet Brød eet legeme ere vi mange Thi vi ere alle deelagtige i det eene Brød«, på predellaen i nord verset: »For Zions Konge folk Tre Konger her nedfalder/ Som bærer gafver frem og ham med bøn paakalder/ Tænk da o. Christen siæl som søger Jesum her/ Ved Herrens Naade Bord Hvad du og schyldig er«, i syd: »At du et offer bar af eet bodfærdig Hierte/ at styrkes mod alt ont ved Christi død og smerte/ Bær frem det Troens Guld og Bønnens Røgelse/ med Myrrha ud Ba... Frelsere«. Nederst på predellaen står endvidere: »Lovet være Gud og vor Herres Jesu Christi Fader, som velsignede os med al aandelig velsignelser (sic) i det Himmelske gode Ting i Christo«.

1702, før oppudsningen o. 1740, omtales altertavlen som gammel med syv brøstfældige billeder, 'både maling og staffering affalden'.⁷ 1875 tilkendte den kongelige bygningsinspektør L. A. Winstrup kun midtgruppen kunstnerisk værdi. Den oprindelige bemaling og forgyldning var da forsvundet, og i stedet var figurerne forsynet med 'et overtræk af uægte guld'.²⁸ 1882 anså synet tavlens figurer som 'mindre opbyggelige',⁸ og 1884 blev den derfor skænket til Århus Museum og efter 1914 opbevaret og udstillet i Købstadsmuseet Den Gamle By i Århus. Allerede da var alle baldakiner borte, og museet fjernede den ensfarvede, uægte forgyldning med frakturindskrifter til fordel for den næværende.²⁹ Siden 1938 ønskede kirken sin altertavle tilbage, hvilket skete 1972.³⁰

Bag altertavlen står som støtte to 258 cm høje *alterstolper* af egetræ (fig. 13), der er ældre end alterbordet (fra 1876) og formentlig dateres af de indskårne initialer og årstal »HL 1632«. Deres indbyrdes afstand er 96 cm, og de er forbundet

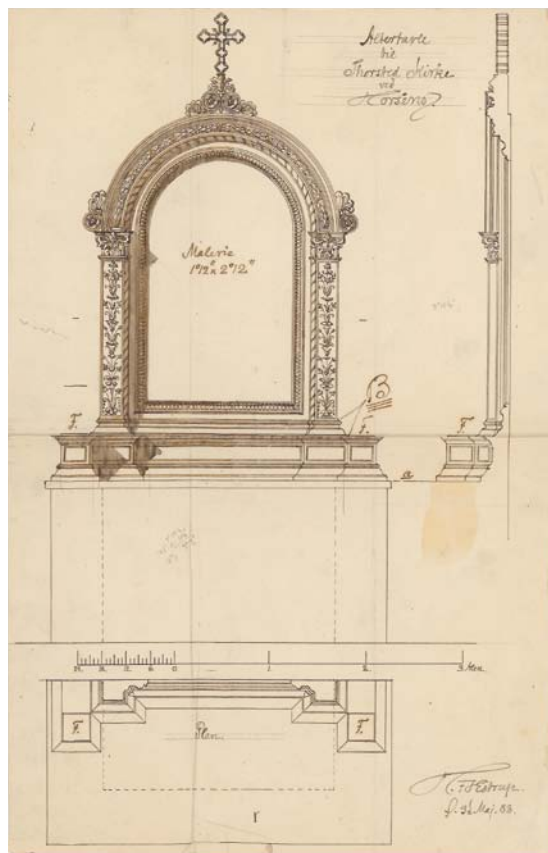

Fig. 16. *Altartavle, 1884, tegning ved Hector Estrup 1883 (s. 1611-12). 1:50. I Horsens Museum. – *Altarpiece, 1884.

med et tværtræ fra 1884 foroven, der på vestsiden har en indskrift fra dette år, som markerer anskaffelsen af den samtidige *altartavle (jf. ndf.). Et stolpehul ved det ældste *alterbords østhjørne (jf. ovf. og fig. 31) kan angive placeringen af et sæt middelalderlige *†alterstolper* hørende til altertavlen eller en endnu ældre alterprydelse.³¹

*Altartavle (fig. 16-18), 1884, tegnet i behersket nyrenæssancestil af Hector Estrup, Horsens, og forsynet med maleri, Opstandelsen, ved Anton Dorph. Over et bredt postament med retkantet fremspring har tavlen form af en stor arkade med kronende kors. Arkaden indfattes af smalle borter, to perlestave og en æggestav, og fra dens kanter udgår spinkelt bladværk. Det rundbuede maleri i olie på lærred, 157×95 cm, viser Kristus stående frontalt foran graven med løftede, åbne hænder (fig. 17). Han er hyllet i sit ligklæde, og foran på

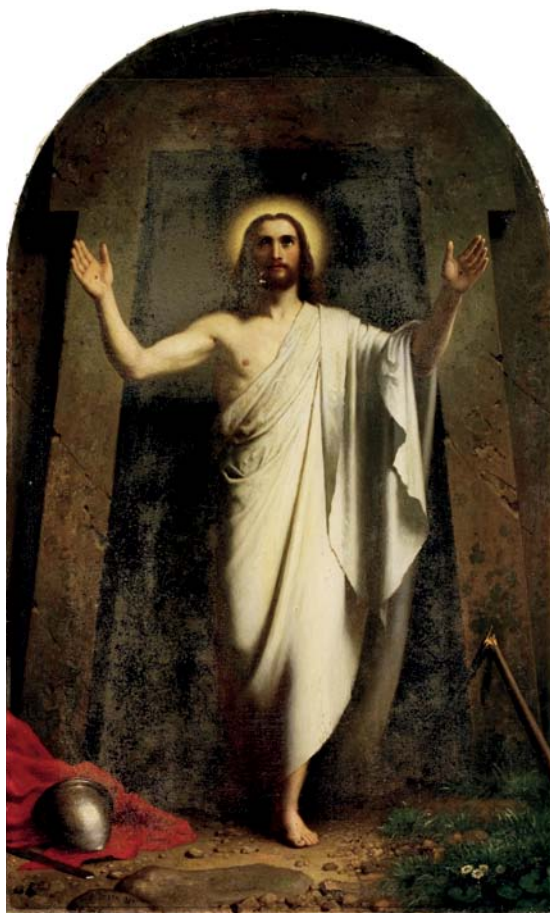

Fig. 17. *Altermaleri, Opstandelsen, udført af Anton Dorph 1884 (s. 1611, jf. fig. 18). I Horsens Museum. Foto AM 2011. – *Altarpiece, *The Resurrection*, by Anton Dorph, 1884.

jorden ligger der et knækket spyd, en soldaterhjelme og et rødt klæde. I nedre venstre hjørne ses signaturen »A. Dorph 1884« (sorte versaler).

Træværket står i mørklakeret fyr med gyldne sirater og ditto versalskrift i postamentet: »Jeg er Opstandelsen ... Joh. 11,25«. Tavlen afløste middelaldertavlen på alteret indtil 1972, da rollerne blev byttet om, og den kom til Horsens Museum (inv.nr. 0033×00001).

På ovennævnte alterstolper (fig. 13), der hørte til tavlen som støtte 1884–1972, er der på tværtræets vestsideside (nu utilgængeligt) anført følgende versalindskrift om tavlen: »Opsat Aar 1884 12. Apr. Paaskelørdag. Anno 1884. Tegning af Altertavlen af Hr. Arkitekt Estrup. Hospitalsforstander

N. K. Theilmann, Pastor A. C. Holm, Lærer Hansen, Hans Clausen«.

Af Hector Estrups to tegninger til altertavlen er den ene dateret 3. maj 1883 (fig. 16), den anden (udaterede) er formentlig senere, da den skitserer Dorphs komposition i malerifeltet. Arkitekten arbejdede også med tavlens virkning i rummet, idet der er bevaret to akvareltegninger (udaterede), der viser tavlen (og en variant af den) i korret på baggrund af en helt sortmalet østväg. Der er her skitseret et afvigende opstandelsesmaleri i feltet, og alterbordet dækkes af højrodt klæde med et gyldent kors i laurbærkrans. Yderligere to skitser viser altertavlen sammen med tre andre udgaver, der alle er i en mere pompøs nyrenæssancestil.³²

Altarsølv (fig. 19), o. 1800, udført af Nicolai Brandt i Horsens men stærkt fornyet.³³ *Kalken*, 22 cm høj, har cirkulær fod, skaftet er cylindrisk, knoppen linseformet og bægeret stejlt med ud-

Fig. 18. *Altertavle, 1884, udført efter tegning af arkitekt Hector Estrup, Horsens (s. 1611–12, jf. fig. 16). Her vist ukomplet opstillet 2002. I Horsens Museum. Foto Jesper Weng. – *Altarpiece, 1884, executed after a drawing by the architect Hector Estrup, Horsens. Shown here incompletely mounted in 2002.

Fig. 19. Altersølv, o. 1800, udført af Nicolai Brandt i Horsens (s. 1612). Foto AM 2011. – Altar plate, c. 1800, by Nicolai Brandt in Horsens.

svajet rand. På fodpladens underside ses guldsmedens stempel (*Bøje* nr. 6188). Den tilhørende *disk*, tværmål 15 cm, har cirkelkors på fanen og samme stempel på undersiden. Yderligere en *disk* fra 1972, tværmål 17 cm, har et stiliseret cirkelkors på fanen, og på undersiden versalindskriften: »Torsted Kirke genåbnet 19.11. 1972«. Her findes også stemplet »Sterling Denmark«. †*Altersølv*. 1702 var kalk og disk af sølv, indvendig forgyldt, og skænket af »salig Bodil Jensdatter».⁷

Kirken har to *oblatæsker*. 1) 1961,⁹ pletsølv, cylindrisk med Jesumonogram på det flade låg. 2) 1972, hørende til den samtidige disk, cylindrisk, 6 cm høj, tværmål 9,5 cm med tilsvarende cirkelkors på det hvælvede låg. På undersiden indskrift og stempel som diskens. En †*oblatæske* af porcelæn blev anskaffet 1862, og samme år nævnes en †*alterkande* af porcelæn.⁸

Sygesæt. 1) 1901,⁹ leveret af Rasmus Jensen i Horsens.³⁴ *Kalken*, 14 cm høj, har ottetunget fod, cylinderskaft og sekskantet knop med versalerne »Jesus«. Under foden findes et oblatgemme samt guldsmedens stempel, årstallet »1901«, og kirkens navn med kursiv. *Dysken*, tværmål 7 cm, har cirkelkors på fanen, og undersiden svarer til kalkens. En tilhørende *vinflaske* er forsynet med skruelåg, mens en *oblatæske* fra 1987 har konisk form og påskriften »Torsted Kirke 1987«. Sættet opbeva-

res i et futteral fra 1987 af teaktræ med indtræk af blå fløj. 2-3) *Nyere*.

Alterstager (fig. 20), med årstal 1632 og givernes initialer. Stagerne er 38 cm høje med cirkulær, profileret fod, balusterskaft og flad lydeskål. På foden er graveret et skjold med initialerne »OH« og »MAD« over årstallet »1632«. 1702 omtales stagerne som »gode nok».⁷

En stump af et middelalderligt ★(†)*røgelseskar* fremkom i korgulvet 1972. Det er af bronze, 4,5×2,2 cm (nu i to stykker) og omfatter lidt af skålens øvre rand. I siden ses tre små lufthuller, hvis uregelmæssighed tyder på, at der har været tale om et senmiddelalderligt arbejde. I Nationalmuseet (inv.nr. D377/1972).

En ★*molling* (fig. 21), et vaskefad fra o. 1150-1200, stammer måske fra kirken. Fadet er af drevet kobber, cirkulært, tværmål 30 cm, 5 cm højt, og har langs indersidens kant med tremulerstik graveret en frise med seks ubestemmelige, stiliserede dyr, der har visse mindelser om hjorte eller løver (fig. 33). Hovedet er vendt bagud, den lange

Fig. 20. Alterstager, 1632, med giverinitialerne »OH« og »MAD« (s. 1613). Foto AM 2011. – Altar candlesticks, 1632, with donors' initials "OH" and "MAD".

Fig. 21. ★Molling (vaskefad), o. 1150-1200, muligvis fra kirken (s. 1613). I Horsens Museum. Foto AM 2011. – ★Washbasin, c. 1150-1200, possibly from the church.

hals har øjensynligt manke, og halen er på løvevis slået op over kroppen, mens ben ikke ses. Dyrene adskilles af stiliserede træer.

Mollinger anvendtes både verdsligt (til høvisk håndvask under måltidet) og i kirkerne til præstens rituelle håndvask under messen. I begge tilfælde brugtes mollingen til at opsamle vandet under hænderne, mens det hældtes af en kande eller en anden molling. Der findes et større antal sådanne mollinger fra 1000-1200-tallet i hele Nordeuropa, ofte benævnt 'Hanseskåle'.³⁵ Dyremotivet er sjældent, men kendes bl.a. på mollinger fra Havor på Gotland og i Rijksmuseum Nijmegen.³⁶

Mollingen, der kan have tjent som dåbsfad 1702 (jf. ndf.), er fundet o. 1928 ved grundudgravning på Torsted Mark (mellem Torsted og Dagnæs) i en dybde af ca. 60 cm. I Horsens Museum (inv. nr. 2291).³⁷

Fire *messehagler* i liturgiske farver er udført 1993-2001 af Ester Bové Reintoft.³⁸

†*Messehagler*. 1702 var hagelen gammel og brugtes 'både her og i Horsens Klosterkirke'.⁷ 1855 ønskedes en hagel anskaffet,⁸ og 1862 var den af karmoisinrødt fløj med tresse.⁹

Altersranken er fra 1876, halvcirkulær, med spinkle, drejede balustre.⁹ Malet i to grå toner. Den tidligere †*altersranke* var lige, eftersom den nuværende udtrykkeligt skulle være af 'buet form'.⁹

Døbefont (fig. 22), romansk af rødlig granit tilhørende dobbeltløvefontenes klassiske type (Mackeprang, *Døbefonte* 234 ff., 246, 249 ff.). Fonten er 85 cm høj, foden baseformet med hjørneknopper i form af mandshoveder og rundbuede skjoldfelter med relieffer. Tre af dem viser løver i spring fremad (fig. 24), det fjerde et Kors-

lam (fig. 23). Et kort skaft danner overgang til en forholdsvis lav og bred kumme, tværmål 90 cm, hvis sider optages af fire statelige løver med fremspringende mandehoveder. Harmonisk fordybning med udfladende bund.

Fonten tilhører ifølge Mackeprang ikke en af typens store undergrupper, men danner sammen med sidestykker i Vinderslev (Viborg Amt) og Dejbjerg (Ringkøbing Amt) en lille særgruppe, som kan skyldes samme stenhugger, og som er karakteristisk ved den lave kumme, udformningen af løvernes manker og de enkelt komponerede dyr på foden. Fonten, der 1875 stod i korets sydvesthjørne,²⁸ er 1962 flyttet til det nordvestre.⁹

Dåbsfad, nyere af messing, tværmål 50 cm, glat med halvkuglefordybning. 1702 savnede fonten dåbsfad, idet man kun havde et lille *†(?)vandfad (mollingen?, jf. ovf.)*.⁷ En *dåbskande* er fra 1829, men stærkt restaureret. Den er af kobber, 27 cm høj, cylindrisk med låg og såvel en svungen hank som en bøjlehank. På siden er med skriveskrift graveret: »Torsted Kierk 1829«.

Et lille *korbuekrucifiks* (fig. 26) fra o. 1475-1500 har glat samtidigt kors. Kristusfiguren, 72 cm høj, hænger lodret i let skrånende arme med overlagte fødder og hovedet svagt hældende fremad og drejet imod venstre. Hovedet bærer en stor, snoet tornekrone, hår og skæg er langt og lokket, næsen kort, munden let åben. Kroppen er gennemmodelleret med udspilet brystkasse, og lændeklædet fremtræder kort med snip ved højre hofte.

Fig. 22. Døbefont, romansk af granit (s. 1614). Foto AM 2011. – *Romanesque granite font.*

Bemalingen på kridtgrund er original men retoucheret. Hudfarven har røde blodstænk, håret er brunt, tornekrone grøn, og lændeklædet er forgyldt med grønt for. Korset har afkortede ender og fremtræder grønligsort.

Krucifikset, der 1875 stod øverst i den oprindelige *†* bue på en profileret *†* buehjælpe (fig. 8),²⁸ er nu ophængt over buen. Det blev 1999 istandsat af E. B. Rosing Holm, der fremdrog og kompletterede de gamle farver.³⁹ Han konstaterede

Fig. 23-24. Detaljer af døbefontens fod (s. 1614-15). 23. Korslam. 24. Løve i spring fremad. Foto AM 2011. – *Details of the base of the font. 23. Lamb of God. 24. Lion salient.*

Fig. 25. Indre set mod vest. Foto AM 2012. – *Interior seen towards the west.*

Fig. 26. Korbuekrucifiks, o. 1475-1500 (s. 1615). Foto AM 2011. – *Chancel arch crucifix, c. 1475-1500.*

rede som næstældste staffering en grå hudfarve med orange blod, hår og lændeklæde var okkerfarvede, korset sort. To yderligere overmalinger fra 1800-tallet var ensfarvede med egetræsfarve og guldbronz. ⁴⁰ Korset må være oprindeligt, dog nu uden endefelter, da det opviste alle farvelag, også på bagsiden. Det sidste passer med den gamle placering nede i korbuen, idet korset jo har været synligt bagfra. ⁴¹

Prædikestol (fig. 28), o. 1625-50, i enkle renæssanceformer med staffering bekostet af Niels Lauritsen 1692 og malerier af Anders Kirkegaard fra 1997. Kurven har fire fag med højrektangulære fyldinger, der kantes af en æggestav og flankeres af toskanske frisøjler, som har små pyramidebasser på prydbælterne. Under og over søjlerne flankerer retkantede fremspring med styltede diamantbasser de glatte postament- og frisefelter.

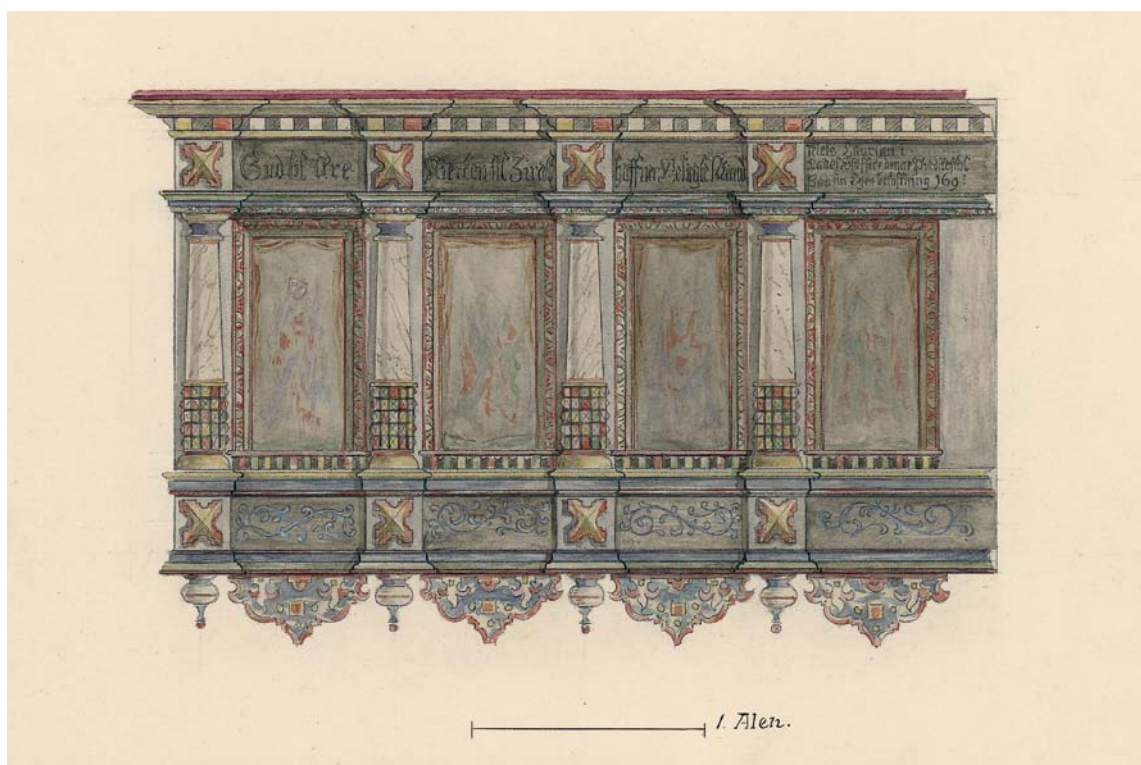

Fig. 27. Prædikestol, o. 1625-50, akvarel med fremdragne farver og malerirester fra 1692 ved P. Rahbek 1909 (s. 1618). 1:20. – Pulpit, c. 1625-50, water-colour with uncovered colours and paint traces from 1692 by P. Rahbek, 1909.

Forneden, under fremspringene, afslutter drejede kugler, og imellem dem er der hængestykker i form af rulleværkskartoucher. Profilgesimsen ledsages af et tandsnit, og en læsepult ovenpå er fra en istandsættelse 1909-10.

Stolen står i skibets sydøsthjørne på en seksidet stolpe fra 1909-10 med skjoldkapitel og har samtidig opgang med drejede balustre langs triumfvæggen.

I felterne er der siden 1997 en malet udsmykning af Anders Kirkegaard, der skal lede tankerne hen på Helligåndens gerning. Til venstre ser man menneskets hånd, der rækker imod himlen, til højre besvares den af en guddommelig hånd med kors, og derimellem udfoldes et himmelsk kraftfelt.⁴² Nederst i første felts venstre hjørne ses en lille gengivelse af Torsted Kirke fra vest, og i det sidste felt ses den tilsvarende fra øst.

Træværkets brogede bemaling med mauresker i postamentfelterne er fra 1692, fremdraget og opmalet 1909-10 (fig. 27). I frisen læses en

stifterindskrift med gylden fraktur på sort bund: »Gud til Ære/ Kiercken til Zirat/ haffuer Velagte mand/ Niels Lauritzsøn i Taustefn (Torsted?)/ Ladet Staffere denne Prædikestol Paa sin egen Bekostning 1692«. 1702 omtales bemalingens giver som »Niels Laidersen i Aastrup (Ørnstrup?)«.⁷

Det er højst sandsynligt, at prædikestolen har stået ustafferet indtil 1692. 1876 fornyedes opgangen, ligesom stolen blev 'forskonnet i overensstemmelse med det øvrige inventarium'.⁸ I felterne fandt man 1909-10 'rester af farve, hvoraf det kunne ses, at der i hvert af dem havde været malet en figur' (jf. fig. 27, evangelisterne?). Da malerierne var rene ruiner, malede restauratør i stedet skriftsteder med gyldne versaler, som ses på et foto 1957 (i NM).⁴³ En konserverende istandsættelse ved E. B. Rosing Holm er foretaget 1999.

Stolestader, 1876,⁸ med let skrå ryglæn og smalle rundbuegavle, der har armlæn. De to forreste stader er dobbelte med fyldingspaneler og låger.

Fig. 28. Prædikestol, o. 1625-50, med malerier af Anders Kirkegaard fra 1997 (s. 1617).
Foto AM 2011. – Pulpit, c. 1625-50, with paintings by Anders Kirkegaard from 1997.

Gråmalede med lidt rødt. 1909-10 malet i stil med prædikestolen.²⁶ †Stolestader. Der er i hvælpillernes sider foretaget en udhugning til fæstelse af vægremme for ældre stolestader. 1815 manglede bænke i koret til skolebørnene, 'når de synger ved gudstjenesten'.⁶ 1841 var stolene umalede og burde males, hvilket må være sket 1843, da kirken netop havde fået 'stor forskønnelse med maling og forgylndning'.⁸ 1862 var der 15 stolestader i nordsiden, 12 i syd.⁹ 1864 opsattes der en række †hatteknager over mandsstolene.⁸

En †præste- og skriftestol ved alteret nævnes 1862 som 'præstens lukkede stol'.⁹ 1874 var den 'til vansir for kirken' og skulle fjernes, ligesom en †deggestol ønskedes ændret, så den passede til de nye stolestader.⁸

Pengeblok (fig. 29) 1876, støbejern, ottesidet, 93 cm høj, med lås, låg og pengeslids. Nyere grå bemaling. I skibet ved indgangen. En †pengeblok af jern nævnes 1862.⁹ En †klingpung 'af fløj' optræder i inventariet 1862, der også nævner to †pengebøsser af blik.⁹

Fig. 29. Pengeblok, 1876, støbejern (s. 1619). Foto AM 2011. – Poor box, 1876, wrought iron.

Et *†geværskab* ved kirken skulle 1765 sælges på auktion ved herredsfogedens foranstaltning.⁴⁴ Skabet har formentlig været ophængt i våbenhuset.

Et par rundbuede *†dørfloje* i våbenhusets indgang var udført efter tegning af Hector Estrup, formentlig 1885.⁴⁵ De havde efter tegningen at dømme hver to fyldinger og på det brede rammetræ i midten udskåret to cirkelkors.

Orgel (jf. fig. 25), 1989, med 10 stemmer, to manualer og pedal, bygget af Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl. Disposition: Hovedværk: Rørflojte 8', Principal 4', Spidsquint 2²/₃', Gemshorn 2', Mixtur III; tremulant. Svelleværk: Gedakt 8', Rørflojte 4', Principal 2', Quint 1¹/₃'. Pedal: Subbas 16'. Kopler: SV-HV, HV-P, SV-P. Facade fra kirkens tidligere *†orgel* er genanvendt,

dog med klingende piber af tinlegering i ændret gruppering. På vestpulpituret, med spillebord i orgelhusets søndre gavl.

†Orgel (fig. 35), o. 1886,⁹ oprindelig med tre stemmer, bygget af Frederik Nielsen, Aarhus. Udvidet og omintoneret 1957 af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby & Horsens. Disposition efter udvidelsen: Gedakt 8', Fugara 8', Fløjte 4', Oktav 2 (1957). Mekanisk aktion, sløjfevindlade. Bælgen kunne trædes af den spillende. Facaden, der i lighed med det samtidige orgelpulpitur er udført i renæssancepræget stil efter tegning af Hector Estrup, er genanvendt i kirkens nuværende orgel.⁴⁶ Det fremgår af akterne, at bygningsinspektør V. Th. Walther ville have foretrukket en nygotisk facade.⁴⁷ De oprindelige prospektpiber var attrapper af sølvbronzeret træ. På samtidigt pulpitur i skibets vestende, med spillebord i orgelhusets nordre gavl. Facadens træværk er genanvendt i kirkens nuværende orgel.⁴⁸

Orgelpulpituret, fra o. 1886, er som nævnt tegnet til det samtidige *†orgel* af Hector Estrup og optager to tredjedele af skibets smalle vestfag (jf. fig. 35).⁴⁶ Det hviler i væggene og på to stolper midtfor, hvor der er et fremspring for orglet. Enkel fyldingsbrystning og bemaling som staderne i to grå toner med lidt beige og guld.

Salmenummertavler, 1876, fire ens, 73×51 cm, med korsprydet buégavl og gyldne cifre af letmetal i to buefeller. Malet som stoleværket. Som *†salmenummertavler* tjente 1862 'fem brætter'.⁹

De markante *lysekroner* og væglamper er fra 2004.

Klokke, o. 1450 (1451?), tværmål 80 cm (Uldall, *Kirkeklokker* 103). Klokken har profilering og om halsen en tolinjet, latinsk indskrift med ubehjælpssomme reliefminuskler. Kun den øvre linje er læselig: »alpha et o deus et homo s(ancte) Nicolae ora pro nobis« (alfa og omega, Gud og menneske. Skt. Nikolaj, bed for os). I nedre linje læste F. Uldall 1906 blot det mulige årstal »1451« samt bogstaverne »poil«, som han antyder kunne være støberens navn.⁴⁹ Klokken, der savner krone, hænger i den lille klokkekam øverst på skibets vestgavl.

Ved klokkeskatten 1528–29 afleverede kirken en *†klokke*, der 'med jernfang' vejede 1 skippund og 8 lispund (jf. s. 1018–19).⁵⁰

GRAVMINDER

En opfyldt *†gravkælder* under korets sydvestre del (jf. fig. 31), formentlig en præstebegravelse fra 1600-tallet, blev blotlagt ved undersøgelsen 1972.⁴ Kælderen, der var muret af munkesten i krydsforbandt, målte indvendig 3,2×2,7 m og har i det mindste kunnet rumme tre voksenkister henstillet med hovedet i vest. Det hvidkalkede kammer, der har været dækket med bjælker og brædder, har i syd strakt sig helt ud til korets sydmur. Her ser man udefra det nu tilmurede, 60 cm brede, fladbuede vindue (luftkanal), der har givet lys og luft til begravelsen. Provsten påbød 1869, at gravkælderen blev sløjfet, nedgangen (i korgulvet) tilmuret og de tilbageværende kister nedgravet på kirkegården.⁸

En *gravsten* (fig. 30) fra o. 1785 er lagt over Mads Lund, *17[1]0 i Stoubye Lund, †1785 i Ørnstrup (Ørnstrup) i hans alders 75. år. Han kom i ægteskab 1757 med ... Sørensdatter, *1709 i ... rup, †... døtre ... Grålig kalksten, 167×114 cm, tilskrevet Jens Hiernøe i Horsens. Det hammerformede skriftfelt har 'fødder' og indskrift med indhugget kursiv. Feltet krones af den opstandne Frelser i skykrans, som flankeres af to vaser, og ved feltets sider er der i hængebånd ophængt dødssymbolerne kranium, knogler, timeglas og le. Nederst en laurbærkrans med gennemstukket palmegren og kornneg. Opsat imod våbenhusets østvæg, nordligst.

Kirkegårdsmonumenter. 1) O. 1853, over den i livet agtbare gårdmand Hendrik Christoffer Neetz, *8. juni 1795 i Drammen i Norge, †5. maj 1853 »her i Thorsted« 58 år gammel. Hans efterladte hustru, med hvem han levede i 20 års ægteskab, satte dette minde over en virksom og kærlig ægtefælle. Gravvers og 'underskrift': <Mariane Neetz f. Sørensen, *1804, †1898>. Liggsten af lys sandsten, 90×61 cm med indhuggede versaler. Vest for våbenhuset.

2) O. 1857, over Christoffer Iørgensen Lund, *1. maj 1792 i Ørnstrup, †29. maj 1857 i Nye Ørum. Støbejernskors, 109 cm højt, med ender af gennembrudt løvværk. På den øvre arm en krans, nederst et anker. Østligt på kirkegården.

Fig. 30. Gravsten, o. 1785, over Mads Lund (s. 1621). Foto AM 2011. – Tombstone, c. 1785, of Mads Lund.

3) O. 1881, over gårdejer Rasmus Jespersen, *2. sept. 1804 i Ørnstrup, †16. juni 1881 sammesteds, og hustru Ane Kjerstine Jensdatter, *21. aug. 1806 i Braa Mølle, †14. marts 1866 i Ørnstrup. Stele af sandsten med kronende kors og detaljer af hvidt marmor, 163 cm høj. Forneden en foransat, opslået bog med indhugget, sortoptrukket antikvaskrift, foroven et håndtryk. På gravsted sydvest for våbenhuset.

4) O. 1881, over Rasmus Isak Pedersen, *1. maj 1869 i Torsted, †25. sept. 1881. Støbejernskors, 97 cm højt, i enkel nygotisk udførelse. Foroven ses et håndtryk, på sidearmene løvværk og forneden et anker. Vest for våbenhuset.

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Vejle Amt i almindelighed henvises til s. 56–58, vedr. litteratur og forkortelser til s. 59–62. Endvidere er benyttet:

Arkivalier. *Kirkens arkiv.* Synsprotokol 1862 ff. Forslag til istandsættelse af kirken ved Inger og Johannes Exner 1969 (fotobilag).

NM. *Håndskrifter.* Fr. Uldall, Om de danske landsbykirker VI, 296–98 (1895). – *Indberetninger.* P. Rahbek 1909 (prædikestol); Mogens Larsen 1971 og 1974 (altertavle); Erik Skov 1971 (iagttagelser i kirken); Morten Aaman Sørensen 1972 (arkæologisk undersøgelse i korgulvet); Karsten V. Larsen 1989 (inventar); samme 1991 (korbuekrucifiks); E. B. Rosing Holm 1999 (korbuekrucifiks).

Tegninger og opmålinger. *Kirkens arkiv.* Forslag til installation af elektrisk lys 1938 (tryk af plan og længdesnit). Opmåling af kirken ved Inger og Johannes Exners Tegnestue 1968 (tryk af plan); forslag til istandsættelse af kirken ved samme 1969 (tryk af plan og tværsnit af kor). To forslag til menighedshus ved Erik Lerbech-Sørensen Tegnestue 1979 og 1980 (tryk af planer samt farvelagt dispositionsplan).

Horsens Museum. Forslag til alterudsmykning ved Hector Estrup 1883 (skitser, farvelagte tegninger, snedkertejning); forslag til dørfloje til våbenhus ved samme (o. 1885); forslag til orgelfacade og pulpitur ved samme 1886 (opstalt, plan og snit).

Privateje, Ebbe Lehn Petersens arkiv, Odense. Plan af kirken (ved ingeniør Jens Chr. Clausen o. 1875).

NM. Opmåling af torkorbue med krucifiks ved L. A. Winstrup 1875 (plan og opstalt). Farvelagt tegning af prædikestol ved P. Rahbek 1909. Plan af arkæologisk undersøgelse i korgulvet ved Morten Aaman Sørensen 1972.

Litteratur. Litten Hjorth, *Torsted Kirke – et romansk hus*, kirkefolder, Horsens 2000. Inger og Johannes Exner, »Torsted Kirke«, *Medd. ÅrhSt* 1973, 76–77. Litten Hjorth, »Torsted Kirke – prædikestolsfelter af Anders Kirkegaard«, *Medd. ÅrhSt* 2006, 33–38.

Historisk indledning og bygningsbeskrivelse ved Niels Jørgen Poulsen, inventar og gravminder ved Ebbe Nyborg og Ole Beuchert Olesen (orgler). Engelsk oversættelse ved James Manley; oversættelse fra latin ved Peter Zeeberg. Korrektur ved Jørgen Lethan; teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet maj 2012.

¹ *Dansk Præste- og Sognehistorie* X, 13, Anders Pontopidan Thyssen (udg.), Århus 1989, 1327–31. Forud for opførelsen af Østerhåb Kirke, indviet 2011 (s. 1627), har Hatting Sogn afgivet et mindre areal til Torsted.

² *KancBrevb* 21. april 1569.

³ *Dansk Præste- og Sognehistorie* (jf. note 1), 1330.

⁴ NM. Indb. ved Morten Aaman Sørensen 1972.

⁵ NM. Den Kongelige Mønt- og Medaillesamling (F. P. 3195).

⁶ LAVib. *Bjerre Hrd.s provsti.* Synsprotokol for kirker og præstegårde 1803–18 (C 35.A).

⁷ LAVib. *Århus bispearkiv.* Kirkensyn 1700–1803 (C 3.1166–76).

⁸ LAVib. *Bjerre-Hatting Hrd.s provsti.* Synsprotokol 1833–1901 (C 36.4–7).

⁹ Kirkens arkiv. Synsprotokol 1862 ff.

¹⁰ Træsarterne består fortrinsvis af paradisæbler og kirsebær, bl.a. *Prunus subhirtella autumnalis*.

¹¹ LAVib. *Ribe bispearkiv.* Kirke- og præstegårdssyn 1811–15 (C 4.709).

¹² LAVib. *Århus bispearkiv.* Korrespondance, Hatting Hrd. 1578–1845, Hatting-Torsted (C 3.591).

¹³ *Danske Atlas* oplyser 1768 (IV, 142), at kirken 'har intet tårn'. Det må derfor være spiret på det lille klokkehus, der sigtes til, når Admiralitetet ved resolution af 9. jan. 1804 meddelte, at det intet havde at indvende imod, 'at Torsted kirketårn nedrives, da det ikke er et sømærke' (RA. *Søetaten I. Afd.* II Admiralitetskontoret (1. departement), 4. Indkomne sager, referatsprotokol 1803–04 (sag nr. 39, 7. juni 1804).

¹⁴ NM. Indb. ved Erik Skov 1971.

¹⁵ NM. Indb. ved Erik Skov 1971. Måltagningen var usikker, da der kun var en ganske lille åbning i tilmuringen, der var foretaget med munkesten.

¹⁶ På grundplanen (fig. 5) og rekonstruktionen (fig. 7) er nicherne – som et forslag – vist 25 cm fra hjørnerne.

¹⁷ Det forholdsvis store, nu spidsbuede vindue var indsat allerede før klokkekammens opmuring. Det var tidligere rundbuet og ses på tegningen fra o. 1850 (fig. 34).

¹⁸ *Danske Atlas* IV, 142.

¹⁹ Der savnes spor af fortandinger i kirkens vestende. Facaden er nogenlunde intakt nord for murfremspringet, men ommuret med nye sten i syd.

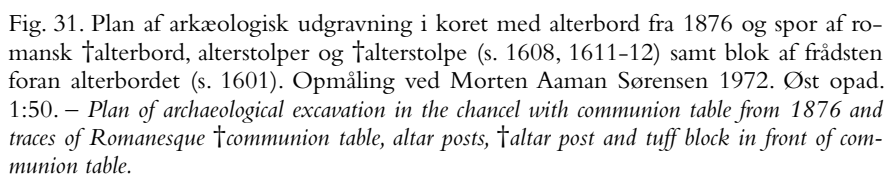
²⁰ NM. *Uldall* 1895.

²¹ LAVib. *Århus bispearkiv.* Kirkernes istandsættelse m.m. 1804–23 (C 3.1151).

²² Ingeniør Jens Chr. Clausen, der var gift med en datter af hospitalsforstander Christian Hjerrild, restaurede Horsens Hospital 1868–69 (*DK Århus* 6066) og opførte 1878 kirken i Serridslev (*DK Århus* 4952 f.).

²³ LAVib. *Bygningsinspektoratet i Århus.* Forskellige kirker, T, 1850–1905 (C 239.125). Brev til kgl. bygningsinspektør V. Th. Walther fra biskop G. P. Brammer 20. sept. 1875; brev til biskop G. P. Brammer fra kgl. bygningsinspektør L. A. Winstrup 19. okt. 1875. – Den gamle korbue var ifølge Winstrup så smal, at kun de, der sad nærmest midtgangen, kunne se præsten under altertjenesten.

²⁴ NM. Indb. ved Erik Skov 1971. Under det vestre vindue i skibets nordvæg sås et par ikke farvelagte cirkelslag (diameter 13 cm), der måtte opfattes som 'dren-gestreger'.

²⁹ Den Gamle By, museumskort. Et foto fra o. 1900 (i

Fig. 32. Stensyld til nedbrudt $\dagger$ tårn set fra sydvest (s. 1604) med nyere støttemur af kløvsten mod syd. I skibets vestmur ses den murede underbygning til klokkekammen fra 1871 (s. 1604) og nord herfor øverst en rest af en romansk rundbuefrise (s. 1601). Foto EN 2012. – *Stone foundation for demolished $\dagger$ tower seen from the south west with a more recent supporting wall of split stone towards the south. In the west wall of the nave, the brick support of the bell cot from 1871 and north of this at the top remains of a Romanesque rounded-arch frieze.*

Fig. 33. *Molling (vaskefad), o. 1150-1200, muligvis fra kirken (s. 1613). I Horsens Museum. Detalje med stileret dyr. Foto AM 2011. – **Washbasin, c. 1150-1200, possibly from the church. Detail with stylized animal.*

NM) viser den yngre, ensfarvede staffing med nogenlunde enslydende indskrifter under apostlene. I midtskabets skriftfelt læstes »Eet Brød, eet Legeme ere vi mange, thi vi ere alle delagtige i det ene Brød ...« (1 Kor. 10,17), i predellaen: »Lovet være Gud vor Herre Jesu Christi Fader, som velsignede os med al aandelig Velsignelse i det Himmelske i Christo ...« (Ef. 1,3).

³⁰ Inger og Johannes Exner, »Torsted Kirke«, *Medd-ÅrhSt* 1973, 76.

³¹ Jf. *DK Ringkøbing* 794 og Chr. Axel Jensen, »Alterstolper fra jyske Landsbykirker«, *ÅrbOldkHist* 1911, 206-32. Hvis de eksisterende stolper først har hørt til det ældre alterbord, må det forudsættes, at de ved flytningen har fået afsavet deres nederste (rådnne) stykke.

³² Alle tegninger befinder sig i Horsens Museum.

³³ Bent Knie-Andersen, *Horsens købstaden og guldsmedene 1500-1900*, Horsens 2006, 208-12.

³⁴ *Knie-Andersen 2006* (jf. note 33), 277-81. Heri er sættet ikke eksplicit nævnt.

³⁵ Sigurd Grieg, »Bronseskåler fra tidlig middelalder«, *Viking* 1967, 47-93. Se også Fritze Lindahl, »En moling fra Vejers«, *Mark og Montre* 1972, 43-48.

³⁶ *Middeleeuwse Hanzeschotels Spiegels tot lering*, Nijmegen 1979, 67, 134–35.

³⁷ Museumskort. Mollingen er købt 1928 af snedker Elberling.

³⁸ Haglerne bekostedes til dels ved en arv fra Andrea Jensen 1993. Se *Århus Stifts Årbøger* 2001, 170.

³⁹ *Århus Stifts Årbøger* 1999, 142.

⁴⁰ Den sidste var fra 1939, jf. note 9.

⁴¹ Dyvel- og sømhuller øverst og nederst på korset kan have tjent til fæstnelse mellem korbuebjælke og buetop.

⁴² *Århus Stifts Årbøger* 1997, 115 og Litten Hjorth, »Torsted Kirke – prædikestolsfelter af Anders Kirkegaard«, *Medd. ÅrhSt* 2006, 33–38. Midlerne til malerierne tilvejebragtes ved en arv fra Andrea Jensen 1993.

⁴³ Et af skriftstederne ses at have været fra Luk. 8,15.

⁴⁴ Ordre fra Det Kgl. General- og Krigsdirektorium, Skanderborg Slot 12. marts 1765. Jf. Herdis Therkelsen, »Træhesten på Horsenseggen«, *Horsens Posten* (Ugeavis udgivet af *Horsens Folkeblad*) 1. marts 1989. Ved Stouby Kirke fandtes tilsvarende et tgeværskab og en ttræhest, ved Vrigsted og Rårup kirker tgeværskabe.

⁴⁵ Den udaterede tegning befinder sig i Horsens Museum.

⁴⁶ Tegning dateret 1886 og signeret af Hector Estrup i Horsens Museum.

⁴⁷ NM, korrespondance. Således kritiserede han 24. jan. 1886 den indsendte tegning og approberede 10. april en ny (nu ukendt), som man må formode efter hans

Torsted Kirke. Træloft.

Fig. 34. Kirken tegnet af Gotfred Burman Becker o. 1850 (jf. s. 1027). Vest for skibet ses en tømret 'klokestol' med klokken (s. 1599). – *The church drawn by Gotfred Burman Becker c. 1850. West of the nave, a timber 'bell frame' with bell.*

ønske har været i nygotisk stil. Facadens overensstemmelse med tegningen i Horsens Museum (jf. note 46) viser imidlertid, at det var denne (oprindelige?), som blev brugt.

⁴⁸ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

⁴⁹ Klokken hænger 2012 utilgængelig, og beskrivelsen bygger derfor alene på Uldall.

⁵⁰ RA. *Rentekammeret. Regnskaber ældre end 1559. 1528–29. Fortegnelse over indkrævede klokker* (reg. 108a).

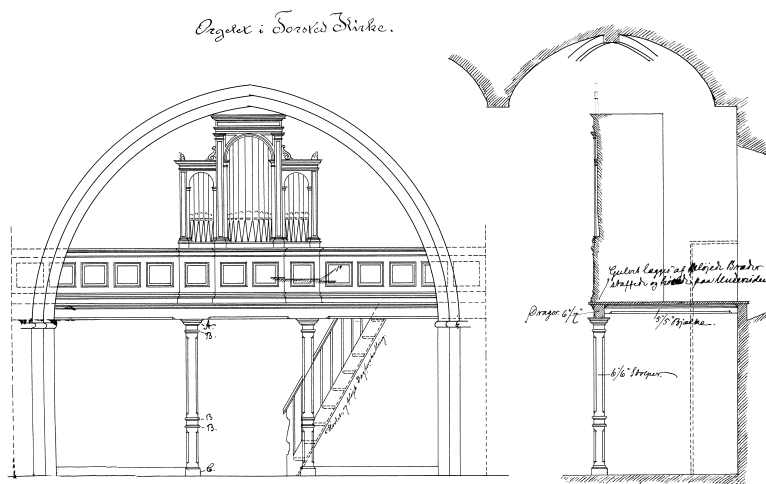

Fig. 35. Tegning af orgelpulpitur og -facade (s. 1620) ved Hector Estrup, 1886. 1:100. I Horsens Museum. – *Drawing of organ loft and casing.*

TORSTED CHURCH

In the Late Middle Ages the church belonged to Skt. Jørgensgården (leper hospital) outside Horsens. After the Reformation, in 1569, the newly established hospital was granted the advowson of the church, and until 1803 the incumbent was also the hospital pastor.

Building. The church is a small Romanesque edifice, built of calcareous tufa and consisting of chancel and nave. The narrow Romanesque †chancel arch was destroyed by an extension in 1876, but can be reconstructed (fig. 7). The chancel arch was once flanked by small, very low side-altar niches, bricked up in the Late Middle Ages in connection with the installation of vaulting. The only evidence today of a demolished †tower from the Late Middle Ages, outside the west end of the church, is a solid foundation of fieldstones. In 1871 a bell cot was set up above the west gable of the church.

The oldest items among the *furnishings* are the Romanesque font and a ★washbasin from c. 1150–1200, which cannot however be said with certainty to come from the church; it is now in Horsens Museum. From the Middle Ages too comes the bell, which is difficult to date, and a small well-carved chancel arch crucifix. The last of these must be dated c. 1475–1500, like the altarpiece, which has reliefs of the Adoration of the Magi in the central panel. The altarpiece is sup-

ported at the back by a set of rare altar posts, probably from 1632.

The Renaissance pulpit from c. 1625 has panel paintings from 1997 by Anders Kirkegaard, and the altar candlesticks bear the initials of the donors with the date 1632. The altar plate was made around 1800 by Nicolai Brandt in Horsens, and in the years around 1880 pews, a poor box and organ loft with organ casing were acquired. The last of these were built to drawings by the architect Hector Estrup, Horsens who, also in 1884, supplied the design for an ★altarpiece, which has been in Horsens Museum since 1972.

Colour scheme and repairs. The church has a certain appearance of old paintwork from different periods. The chancel arch crucifix has stood since 1999 with its original colours from c. 1475–1500 (somewhat retouched), the altarpiece with Baroque polychroming from c. 1740 (re-gilded in 1972), and the pulpit has a varicoloured paint by Niels Lauritsen from 1692, and uncovered and supplemented in 1909–10. The colours of the remaining furnishings are in all essentials from 1994 and are typified by grey and a little red.

The most important *sepulchral monument* is a tombstone laid around 1785 over Mads Lund and his wife “... Sørensdatter”. The stone has been attributed to Jens Hiernøe in Horsens.